

Institutum Historicum Polonicum Romae: Elementa ad fontium editiones. Vol. XXIX: Res Polonicae ex Archivo Daniae. V pars. Ediderunt Carolina Lanckorońska et Georgius Steen Jensen. 1972. viii + 374 s.

Det polske historiske institut i Rom fortsætter hermed udgivelsen af Polonica i udenlandske arkiver. Det foreliggende bind er nr. 5 i serien af polske aktstykker i det danske rigsarkiv. De 4 tidligere bind er anmeldt i *Historisk Tidsskrift* 12. rk. IV (1970) s. 644 f. og VI (1972) s. 336 f. Bind V gengiver indholdet af pakke 8 og 9 i Tyske Kancellis Udenrigske Afdeling, Speciel Del, Polen A II og dækker perioden 1578–1621. Karla Lanckorońska og Jørgen Steen Jensen har på vanlig kompetent vis besørget udgivelsen.

Birgit Bjerre Jensen

Albrycht Stanisław Radziwiłł: Memoriale Rerum Gestarum in Polonia 1632–1656. Tom I: 1632–1633; Tom II: 1634–1639; Tom III: 1640–1647; Tom IV: 1648–1656; Tom V: Indeks; udg. Adam Przyboś & Roman Żelewski, Polska Akademia Nauk – Oddział w Krakowie. Materiały Komisji Nauk Historycznych nr. 15, 18, 22, 25 og 26. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Ossolineum, 1968–1975. Lxi + 233 s., 348 s., 341 s., 340 s., 117 s. Pris: 309 zloty (ca. 38.50 \$).

Et af de vigtigste kildeskrifter til Polens politiske historie under Władysław IV og de første år af Jan Krazimierz' regering er det store latinske Memoriale, som Albrycht Stanisław Radziwiłł (1593–1656) udarbejdede. Kansleren, der tilhørte en af tidens mest indflydelsesrige polsk-litauiske familier, havde som litauisk vicekansler fra 1619 og kansler fra 1623 til sin død et førstehåndskendskab til tidens politiske begivenheder og persongalleri. Udgiverne understreger, at han ikke var nogen fremragende politiker, men til gengæld havde han også mere åndelige interesser, og han havde et ganske omfattende religiøst og historisk forfatterskab.

Udgangspunktet for det store arbejde var ønsket om for efterverdenen at beskrive hans konge og velgører, Sigismund III. Vasas fromme bortgang fra denne verden (1632), men arbejdet udviklede sig efterhånden til en regelmæssig ført journal. Efter udgivernes mening bygger den på samtidige notater, der senere er ordnet og renskrevet, men passager består af andres relationer om begivenheder, f. eks. felttog, hvori Radziwiłł ikke selv tog del.

Det originale, for største delen egenhændige håndskrift findes bevaret i Czartoryski-biblioteket i Kraków, og det har været grundlag for udgaven; for de senere års vedkommende er det dog suppleret med ældre afskrifter. Siden århundredeskiftet har en udgave været planlagt, og sidst i 1930'erne udførte Władysław Czapliński et stort forberedende arbejde. Professor Czapliński har været videnskabelig redaktør af værket, der siden 1965 har været i arbejde, og hans ekspertise har således kunnet udnyttes. I øvrigt må det vække beundring, at den store udgave, der inkluderer tekstapparat og realkommentar på polsk, er blevet afsluttet på en så kort årrække.

Memorialet blev allerede sidst i 1600-tallet oversat til polsk af en af Radziwiłłs gamle hjælpere, og oversættelsen blev trykt i 1839. Denne udgave er desværre højst mangelfuld, og de polske historikere blev hurtigt klar over nødvendigheden af en ny udgave. Til udgivelseshistorien, der også omtales i det franske resumé, bd. I, s. 231–233, kan tilføjes, at Radziwiłł faktisk selv havde regnet med, at Memoriale burde offentliggøres. Dette måtte dog først ske efter 20 års forløb, og trykningen skulle ske i udlandet (iflg. testamente fra 1655, aftrykt i bd. 4, s. 335).

Værket har naturligvis især betydning for polske historikere, men Radziwiłł interesse-rede sig i høj grad for tidens europæiske begivenheder, og de udførlige person- og sted-registre gør det nemt at orientere sig. Der er også en del om Danmark, bl. a. om Tage Thotts legation ved Władysław IV.s bryllup med Cecilia Renata, Nickel Kocks flåde-ekspedition til Gdańsk 1637, Torstenssonkrigen og Valdemar Christians moskovitiske giftermålsplaner. Om Christian IV.s vidtsprede ry vidner den kuriøse oplysning (11. december 1643), at han havde næsten 70 børn!

Det kan tilføjes, at ekserpter fra *Memoriale* om disse forhold blev publiceret her i tidsskriftet af Xaver Liske for henved hundrede år siden (4. rk., 6. bd., s. 115-124). Da de stammer fra en ikke altfor god afskrift og indeholder fejl og misforståelser, bør man nu benytte den ny udgave.

Jørgen Steen Jensen

Arnon Gill: Die polnische Revolution 1846. Zwischen nationalem Befreiungskampf des Landadels und antifeudaler Bauernerhebung. R. Oldenbourg Verlag, München-Wien, 1974. 352 s. + kort; DM. 33.

Gills bog beskæftiger sig med det tragiske højdepunkt i Polens historie i 1800-tallet: Forvandlingen af drømmen om generhvervelse af landets nationale frihed og uafhængighed til skuffelse og nederlag, i sidste ende til ubeskrivelig menneskelig og national tragedie. Revolutionen 1846 blev forberedt af lederne af den store polske emigration (i Frankrig og England) og et antal demokratiske ledere i Polen (e.m.m. tillægger forf. fejlagtigt godsejeraristokratiet en væsentlig rolle) med klasselighed, social retfærd, afskaffelse af livegenskabet og national frihed som mål; men den blev tilintetgjort af Galiciens bønder, som de østrigske magthavere udnyttede. Bønderne myrdede omkring tusind revolutionære og godsejere og brændte og plyndrede mere end 400 herregårde. Under disse omstændigheder kunne den revolution, der var planlagt også i republikken Kraków, ikke lykkes; den blev knust, og republikken inkorporeret i Galicien.

Trods en stor polsk forskningsindsats – navnlig før og efter den sidste krig – består der meget væsentlige tolkningsuoverensstemmelser m.h.t. bøndernes virksomhed, revolutionens indre dynamik, de østrigske autoriteters holdning osv. Gills tolkning ligger nært op ad S. Kieniewicz' (*Ruch chłopski 1846 roku w Galicji*). Begge forfattere betoner, at bønderne, som mistroede landadelen, rejste sig spontant mod den feudale undertrykkelse; de vendte sig mod de revolutionære, der havde regnet med deres støtte, på grund af de demokratiske konspiratorers fejltagelser og lod sig udnytte mod oprørerne og de østrigske magthavere, der stillede dem frihed og jord i udsigt. I dag synes flertallet af polske historikere dog at acceptere denne tolkning.

Forf., der har kunnet støtte sig til en omfattende polsk og anden litteratur, beskriver detaljeret den komplicerede situation før og under revolutionen, og han analyserer de revolutionære og demokratiske bevægelser i Polen og den store emigration siden den første revolte 1830-31. Han anskuer Galicien ikke blot som en del af Polen, men også som led af det habsburgske monarki. Hans kritik af den polske historiografi forekommer rimelig og overbevisende; præsentationen af materialet og bogens tese er klare, men visse problemer behandles for skematisk, navnlig udviklingen af det konservative partis, *Hotel Lamberts* ideologi; forf. synes også at undervurdere de ideologiske impulser, den demokratiske, polske bevægelse modtog fra vesteuropæiske strømninger. Beklageligvis har forf. ikke benyttet aktmaterialet i *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* i Wien og Metternichs privatarkiv i Prag, hvilket stadig efterlader lakuner i vor viden om Metternichs